

TOPLUM KALKINMASI ÖRNEKOLAY ARAŞTIRMALARI KONUSUNDA BİR DENEME

Doç. Dr. Cevat GERAY

I. GİRİŞ

«Toplum Kalkınması», yersel toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını çözmek üzere giriştikleri gönüllü çabaların devletin olanaklarıyla desteklenmesi ilkesine dayanan bir kalkınma yöntemidir¹. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı köylerimizin kalkınması için bu yöntemden uygulanılmasını öngörmüştür. Yurd düzeyine basamaklı olarak yayılması için deneme bölgelerinde uygulanıp değerlendirildikten sonra ulusal bir program biçiminde geliştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu amaçla, yurdun değişik bölgelerinde deneme çalışmalarına girişilmiştir². Devlet Plânlama Teşkilâtınca başlatılan deneme projeleri, 1964 sonunda Köy İşleri Bakanlığının kurulması üzerine sözü edilen bakanlığın sorumluluğuna bırakılmıştır. Bakanlık, yatırım yönü ve göz alıcı yanı ağır basan çalışmalara, burada «Çok Yönlü Kırsal Alan Plânlaması»na daha ağırlık verdiği için, deneme alanlarının sayısını kısa sürede 12'den 37'ye çıkarmakla birlikte, toplum kalkınmasını ikinci plâna itmiştir³. Birinci beş yıllık kalkınma plânı döneminde yapılan değerlendirmeler ve özel uzmanlık kurulu çalışmalarına karşın, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında, köy ve sorunlarını cesaretle dile getiren bir bölüm eklenilmekle yetinilmiş, fakat bu sorunları çö-

(1) Toplum kalkınması kavramına ilişkin daha geniş bilgi için bkz.: Fehmi YAVUZ, **Memleketimizde Toplum Kalkınması**, T.O.D.A.İ.E. Yayını, (İkinci Baskı), Ankara, 1969, s. 9-17.

Cevat GERAY, **Toplum Kalkınması Deneme Çalışmaları: Bünyan Örneği**, A. Ü., S. B. F. Yayını, Ankara, 1967, s. 1-22.

(2) Daha geniş bilgi için bkz.:

GERAY, a.g.e., s. 23-35.

YAVUZ, a.g.e., s. 19-32.

Mübeccel KIRAY, «I. ve II Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Köy ve Köylü Sorunları», **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı: 12 (1968).

(3) GERAY, a.g.e., s. 202.

zecek araçlar aynı cesaretle belirtilememiştir. Toplum kalkınması, ikinci plânda «Küçük Toplum Birimlerinde Girişim Gücünün Geliştirilmesi» adı altında yer almıştır. Öte yandan, Köy İşleri Bakanlığı, kendisine bir bakanlar kurulu kararıyla verilen toplum kalkınması konusundaki eşgüdüm görevini yerine getirememiştir. Aslında, böylesine geniş kapsamlı bir çalışmanın, üzerine birtakım uygulama görevlerini de yüklenen, öteki bakanlıklarla eşit statüde olan bir bakanlık tarafından eşgüdüme sokulması beklenemezdi⁴. Sonradan, bu konudaki eşgüdümün uygulayıcı olmayan bir bakanlıkça, İç İşleri Bakanlığınca sağlanması görüşü gelişerek, yıllık programlarda bu yolda tedbirler öngörülmüştür⁵. 1969 Yıllık Program taslağında, bu görevin İç İşleri Bakanlığına verildiğini ilgililerden öğrenmiş bulunuyoruz. Bu arada, toplum kalkınması çalışmalarını Köy İşleri Bakanlığı içinde yürüten örgütün, Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünün, eskiden bağlı olduğu Millî Eğitim Bakanlığına yeniden bağlanması sonucunda toplum kalkınması çalışmalarını iyiden iyiye sahipsiz kalmıştır. Bu konuda görevli olan birim, Köy İşleri Bakanlığının Örgütlenme ve Krediler Dairesine bağlı Eğitim dalı içinde, bir kişilik bir uzmandan kuruludur.

Köy İşleri Bakanlığının kurulmasından sonra görülen duraklama ve son yıllardaki bir yana bırakma eğilimi, bir kalkınma yöntemi olarak «toplum kalkınması»nın eğitimciler, yöneticiler ve köylüler arasında yayılmasını yavaşlatmış olsa bile, ortadan kaldırmış değildir. Türk köyünün sorunları gerçekten yaygın ve çetindir. Bu sorunların çözümünde devlete düşen önemli temel ödevler vardır. Köylü ve toprak ilişkilerinin, kredi sisteminin yeniden sosyal adalete ve ekonomik verimlilik ilkesine göre düzenlenmesi, sosyal ve tarımsal alt yapının geliştirilmesi, yeni teknolojinin halka götürülmesi, benimsetilmesi, verimin ve üretimin arttırılması, ürünlerin daha iyi değerlendirilmesi, pazarlanması, gelirin arttırılması ve gelirin daha adaletli biçimde dağılması v.b. sorunların çözümünde devlete düşen sorumluluklar Anayasada, kalkınma plânlarında ve bilimsel araştırma raporlarında açıkça belirtilmiştir. Devletin bu görevlerini yerine getirirken, köylü ile işbirliği yapması, köylüyü

(4) C. GERAY - N. MUTLU, «Toplum Kalkınması Bakımından Koordinasyon, İşbirliği, Takım Çalışmaları», 1963 (Çoğaltma)

Turgut TAN, «Toplum Kalkınmasında Eşgüdüm Sorunu», **Amme İdaresi Dergisi**, C. I, Sayı 2, (Eylül 1968), s. 66 - 85.

YAVUZ, a.g.e., s. 112 - 4.

(5) Turan ERSOY, «Toplum Kalkınmasındaki Merkezi Kademe Koordinasyon Görevinin İç İşleri Bakanlığına Verilmesi Hakkında Not», D. P. T., Ankara (Çoğaltma), (t.y.).

bu hizmetlerden yararlanır düzeye getirmesi, köylünün boş zamanlarını değerlendirici tedbirler alması gereklidir. Bu, çalışmalarda toplum kalkınması yönteminden yararlanılmasını zorunlu kılmaktadır. Köy toplulukları girişkenliği ele almadıkça, gizli kalan güçlerini harekete geçirmedikçe devletin tek yanlı çalışmaları verimsiz kalmaktadır. Köy toplulukları kendi sorunlarını ele alıp öncelik sırasına koyabilmeli, bunların çözüm yollarını araştırıp bulabilmeli, yersel kaynakları, gizil güçleri harekete geçirebilmeli, bu amaçla örgütlenebilmeli, devletin de desteğini sağlayarak sorunlarını çözebilmelidir.

Türkiyede, ister toplum kalkınması deneme çalışmalarının yapıldığı bölgelerde olsun, isterse bu bölgelerin dışında olsun, halk ile devletin gönüllü işbirliğine dayanan çalışmalar yapılagelmektedir. Köylünün boşduran işgücünden de yararlanarak sosyal ve tarımsal alt yapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi konusunda böyle bir işbirliğinin başarıyla sağlandığına dair örnekler yaygındır. Bunun gibi, tarımda, sağlık alanında teknolojik yeniliklerin köylere girdiği, karşılaşılan bazı direnmelerin çeşitli yönlerden giderildiği konusunda da örnekler vardır. Bunun aksini gösteren örneklere de raslanılmaktadır.

Öte yandan, köylülerin kendi girişkenlikleriyle ele alıp, hiçbir devlet desteğini gerektirmeksizin başarılan işler çoktur. İşte, bu yazıda, sürekli bir sosyal değişme süreci içinde bulunan köylerimizde toplum kalkınması bakımından ilginç görülen bazı örnek olayları ortaya atmak, bunlar üzerinde ilgililerin dikkatini çekmek, daha geniş çapta, daha bilimsel araştırmalar yaparak yeni ve daha ilgi çekici örneklerin ortaya çıkmasına yardımcı ortamı hazırlamak amacı güdülmektedir.

II. ÖRNEKOLAY ARAŞTIRMALARININ TOPLUM KALKINMASI ÖĞRETİMİ VE UYGULAMASI BAKIMINDAN ÖNEMİ

Bir toplumsal olayın ya da bir toplumsal birimin zaman içindeki gelişimini gösteren örnekolay (*case study*) araştırmaları hem öğretim, henü de sosyal araştırmalar açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bunu hem öğretim, hem de araştırma yönünden kısaca gözden geçirmekte yarar vardır.

A. Bir Öğretim Tekniği Olarak Örnekolay

Bir öğretim tekniği olarak örnekolaylardan çeşitli alanlarda yararlanılmaktadır. Bir eğitim tekniği olarak örnekolay yöntemi (*case history*), bir olayın ya da durumun yazılı olarak anlatılması anlamında bir eğitim aracıdır. Öğrenciler bunu, çözümleme ve tartışmaya esas olacak bir kaynak olarak kullanırlar⁶. Örnekolay, bir kişinin ya da grubun davranışlarıyla da ilgili olabilir. Öğretim bakımından, gerçek olmayan, imgeleme dayanan örnekolaylar da kullanılabilir. Örnek olayın gerçeğe uygun olması, daha etkili olabilir. Sınıf ya da öğrenci grubu, örnekolay metnini önceden okumuş olarak biraraya gelmelidir. Sadece derste değil, seminer, kollokyum, simpozyum, panel gibi grup çalışmalarında da bu yöntemden yararlanılabilmektedir. Örnekolayın çözümlenmesinde, öğreticiye yardımcı olmak üzere, konuyla ilgili ve olayın içyüzünü bilen ya da bilenler kaynak kişi ya da kişiler olarak grup çalışmasına katılabilir.

Bir eğitim tekniği olarak örnekolay, şu amaçlarla kullanılmaktadır⁷:

1. Belli bir durumla ya da olayla ilgili sorunları, birbirine aykırı görüşleri ortaya çıkarmak,
2. Sorunlara çözüm yolları aramaya yardımcı olmak,
3. Öğrenciye, belli bir durumun, olayın ya da kişisel davranışın türlü açılardan yorumlanabileceğini göstermek,
4. Öğrencinin, çözümleme yeteneğini geliştirmesine yardım etmek.

(6) P. BERGEVIN - D. MORRIS - R. M. SMITH, *Adult Education Procedures*, New York, 1966, s. 209 - 212.

Türkiye'de örnekolay öğretimine ilişkin görüşler için bkz.:

Vahdet AYDIN, «Örnekolay Usulü ve Beşeri Münasebetler Eğitimindeki Yeri», *Beşerî Münasebetler Seminerleri*, A. Ü., S. B. F. İşletme İktisadi ve Muhasebe Enstitüsü Yayını, Ankara, 1964, s. 93 - 119.

Mehmet GÖNLÜBOL, «Örnekolaylarla (Cases) Devletler Hukuku», *S. B. F. Dergisi*, C. XI, Sayı 3, (1956), s. 207 - 257.

Seha MERAY, «Devletler Hukuku Öğretimi ve Çalışmaları Üzerinde Bazı Düşünceler», *Devletler Hukuk Öğretimi Symposiumu*, Ankara, 1959, s. 3 - 30.

Tuğrul ARAT, *Amerikan Hukuk Öğretiminde «Case Method»*, A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 1968.

(7) BERGEVIN ve ötekiler, *a.g.e.*, s. 207.

Eğitim amaçları için kullanılacak örnekolayların, okuyana olayı çözümlenmeye ve tartışmaya yarayacak bilgileri kapsamaması gereklidir. Genellikle kabul edilen ölçülere göre, bir örnek olay metni için 500 ile 3000 kelimelik bir uzunluk uygun görülmektedir.

Toplum kalkınması öğretiminde de, bu yöntemden yararlanılabileceği anlaşılmaktadır. Siyasal Bilgiler ve Eğitim Fakültelerindeki ders ve seminerlerimizde, öğrenciler arasında konuya ilgi uyandırıcı, öğrencileri daha etken duruma sokmaya yardımcı bir yöntem olarak örnekolaylardan yararlanılmaktadır. Ders anlatma yoluyla yapılan öğretime ek olarak, örnekolaylardan da yararlanılabileceği sonucuna varmış bulunuyoruz.

Önceden okuyup hazırlık yapmalarına fırsat verildiğinde örnekolaylar, öğrencilerin ilgisini çekmekte; onların somut olaylar hakkında bilgi ve deneyimlerine dayanarak yorumda bulunmalarına, görüşlerini açıklamalarına yol açmaktadır. Örnekolaylar, öğrencilere, ileride karşılaşılabilecekleri durumla ilgili olarak, önceden düşünmeğe, inceleme yapmağa, kaynaklara başvurmağa yöneltmektedir.

B. Bir Araştırma Yöntemi Olarak Örnekolay

Toplumsal olayları incelemeye, istatistik yöntemlerinden, *survey* (tarama) biçimindeki araştırmalardan yararlanıldığı kadar, belli bir olayı, belli kişi, grup ve toplulukları ele alan örnekolay araştırmalarından (*case study*) da yararlanılmak gerekmektedir. Toplumsal olayların, genel ve geniş kapsamlı istatistik incelemelerle, *survey* biçimi araştırmalarla açıklanamayacak kadar karmaşık koşullar altında oluşması, bu tür araştırmaların yanında, açık ve derin mülâkatlara, gözlemlere dayanan daha derinleşmesine araştırmalar yapılmasını gerekli kılmaktadır. Belli bir toplumsal olayın hangi koşullar altında geliştiğini, olaya karışan kişi ya da grupların hangi etkenlerle hareket ettiklerini, olayın oluşmasına olumlu olumsuz yönlerden etkide bulunan etkenlerin neler olduklarını, olayın ne gibi sonuçlar doğurduğunu, toplumsal yapıda, kurumlarda, kişi ve grup ilişkilerinde ne gibi değişmeler doğurduğunu, değer yargı ve davranışlarında nasıl bir değişme olduğunu ortaya çıkarmağa, göstermeğe yarayan araştırmalara ihtiyaç açıktır. *Survey*'ler, anketler tek başına bu amaca elverişli bilgiler sağlayamamaktadır. Olayın zaman içindeki gelişimini ortaya çıkarmak amacıyla geçmişe doğru ve derinlemesine incelemeye girişmek zorunluğu, açık ve derin mülâkatlarla, gözlemlerle tamamlanan ör-

örnekolay araştırmalarına gidilmesini gerektirmektedir. Böylece, bir kişinin, ailenin, grubun ya da toplulukların karıştığı olayın öyküsü, bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkarılabilmektedir.

Örnekolay araştırmasını, öteki tür araştırmalardan, özellikle *survey* biçimi araştırmalardan ayırd eden en önemli özellik, kapsam bakımındandır. *Survey*'de, birden çok konunun tamamı topluca ele alınmakta, örnekolayda bir tek birim ya da olay kapsamaktadır⁸. Bu birim, bir kişi, aile, okul, köy, Şehir, bölge topluluğu ya da bunlarla ilişkili bir toplumsal olay olabilir. Örnekolayda, *survey*'dekinin aksine, incelenen konunun bütün geçmesini kapsayan boylamına (*longitudinal*) bir araştırma söz konusudur. Sadece bugünkü durumu tanımak değil, araştırma konusu birimin, olayın tanınabilmesi için gelişme koşullarını, bugünkü duruma gelinceye kadar geçirdiği aşamaları saptamak amacı ağır basmaktadır.

Örnekolay araştırmalarının bir özelliği istatistik bilgiler sağlamadaki sınırlılığıdır. Bu nedenle, örnekolay araştırmasında, ölçülebilir, sayıya vurulabilir nitelikte bilgiler elde etmek güç olabilir. Aslında, örnekolay araştırmasının amacı da bu tür bilgiler elde etmek değildir. Bu tür bilgilerle açıklanamayan karmaşık olayların gelişimini etkileyen koşulları ortaya çıkarmak, örnekolay araştırmasında ön plândadır. Burada, gelir-gider, girdi-çıktı ve benzeri konularda sayısal değişmeler örnekolay araştırmalarıyla elde edilebilir. Bu, araştırılan konuya göre değişen bir özelliktir.

Tartışma götüreren bir konu da, örnekolayların ne ölçüde genellemeye elverişli olabileceği sorusudur. İstatistik açılarından ölçülmeğe elverişli olmaması, örnekolayın seçiminde araştırmacının serbest davranması gibi nedenlerle, bu yöntemin genellemeye elverişli olmadığı ileri sürülebilir. Örnekolay yöntemiyle genellemeye gidilmesindeki güçlükler açıktır. Fakat olaylar kütesini temsile elverişli bir örnek alma yolu tutulduğunda, örnekolay araştırmalarıyla kütle hakkında genellemeye elverişli güvenilir bilgiler elde edilememesi için bir neden göstermek güçtür. Bunun yanında, örnekolay araştırmasının bir öteki güçlü yönü de, belli bir olay ya da birim hakkında en doğru bilgileri, öteki araştırma yöntemlerinin sağlayabileceğinden daha sağlam ve geniş bir biçimde ortaya çıkarmasıdır. Belli bir örnekolaya dayanarak, aynı ortam ve koşullar altında oluşan, olağanüstü koşulların etkisi altında kalmadıkça, aynı tür olay-

(8) Cemal YILDIRIM, *Eğitimde Araştırma Metodları*, M. E. B. Eğitim Birimi Yayını, Ankara, 1966, s. 71-73.

lar açıklanabilir. Örnekolay araştırması sonucunda elde edilen bilgiler hiç değilse araştırma konusu olay hakkında en doğru bilgilerdir, durumu gerçeğe en yakın ölçüde yansıtmaktadır⁹.

Ülkemizde örnekolay araştırmalarının uygulayıcı ve savunucularının başında Prof. Dr. İbrahim YASA gelmektedir. Prof. YASA, Hasanoğlan Sindel köyleri monografilerinde, toplum kalkınması ve imece gelenekleri, taygeldi ailesi, halk sağlığı, kız kaçırma olayları ile ilişkili araştırmalarında bu yöntemden geniş olarak yararlandığı görülmektedir¹⁰. Prof. YASA'nın bu araştırma yönteminin köy araştırmaları açısından önemini belirtmek üzere yayınları vardır¹¹.

Bu satırların yazarı da, toplum kalkınması deneme çalışmalarını değerlendirmek amacıyla yaptığı araştırmada, öteki araştırma yöntemleri yanında, örnekolay yönteminden de geniş ölçüde yararlanmışır. Söz konusu araştırmanın sonuna, araştırma kapsamındaki köylerle ilgili bazı örnekolayları da eklemiştir¹². Toplum kalkınması çalışmalarının incelenebilmesi için bazı olayların, özellikle kendine yardım ya da destekli imece ilkelerine dayanan projelerin ayrıntılarıyla bilinmesi gerekli görülmüştür. Bunların başlangıçtan bu yana gelişme aşamalarını, sonuçlarını, olaya karışan, yön veren kişilerin oynadıkları rolleri saptamak için en elverişli yöntem olarak örnekolay araştırmasına gidilmiştir. Örneğin, bazı kooperatif ve birliklerin kuruluşu, çalışmaları, gelişimi bu yöntem-

(9) Paul STERLING, *Turkish Village*, Londra, 1965, s. 3.

Örnekolay araştırmalarının üstün olan, olmayan yanları hakkındaki tartışmalar için aşağıdaki kaynaklara başvurulabilir:

W. J. GOODE ve P. K. HATT, *Sosyal Bilimler Araştırma Metodları*, (Çeviren: R. Y. KELEŞ), S. S. Y. B., Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1964, s. 416 - 428.

G. SJOBERG - R. NETT, *A Methodology for Social Research*, New York, 1968, s. 144 - 145, 257 - 265.

P. V. YOUNG, *Bilimsel Sosyal İncelemeler ve Araştırma*, (Çevirenler: N. İŞÇİL - G. BİNGÖL), S. S. Y. B. Sosyal Hizmetler Gnl. Md. Yayını, Ankara, 1968, s. 250 - 266.

(10) İbrahim YASA, *Hasanoğlan Köyü*, T.O.D.A.İ.E. yayını, Ankara 1956.
— *Sindel Köyünün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı*, T.O.D.A.İ.E., Ankara, 1960.

— *Türkiye'de Kız Kaçırma Gelenekleri ve Bununla İlgili Bazı İdari Meseleler*, T.O.D.A.İ.E. yayını, Ankara, 1962.

— «Toplum Kalkınması ve Köylerimizde Yardımlaşma Gelenekleri», *S. B. F. Dergisi*, C. XVII, Sayı 1, (1962), den ayrı baskı.

(11) İbrahim YASA, «Köy İncelemelerinde Metod», *V. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, Ankara, 1962'den ayrı baskı.

— «Örnekolay Araştırmalarında Gözlem ve Mülakat Metodlarının Önemi», *S. B. F. Dergisi*, C. XIV, Sayı 2-3 (1959) dan ayrı baskı.

(12) GERAY, a.g.e., s. 235 - 245.

le incelenmiştir. Bunun gibi, köylerde kendi kendine ya da devletin desteğiyle başarılan bazı içme suyu, yol, v.b. projelerin hangi aşamalardan geçilerek gerçekleştirildikleri aynı yolla saptanmıştır. Örnek olayların araştırılmasında, özellikle köyle ilgili olanlarında bilgi sahibi kişilerle, önderle, çoğu kez başbaşa, not almaksızın sohbet havası içinde görüşülmüştür. Sırasında aynı noktalar olaya karışan ayrı ayrı kişilerden soruşturulmuştur. Komşu köylerde ilişkili olanlarda, komşu köylerde de incelemeler yapılmıştır. Bu arada, 1965 yaz aylarında köylerden bazılarında staj yapan Sosyal Hizmetler Akademisi öğrencilerinin araştırma ve gözlemleriyle ilgili raporlarından da yararlanılmıştır. Projenin ortaya çıkışı, yürütülüş biçimi, devlet ve halk katılışlarını sağlama yolları, karşılaşılan güçlükler, projelerin maliyeti hakkında söz konusu raporlarda bilgiler yer almaktaydı.

Bu yazıda yer alan örnek olaylar, genellikle yerinde yaptığımız incelemelere dayanmaktadır. Bu arada, varsa yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bazı örnek olayların derlenmesinde başta Prof. Fehmi YAVUZ olmak üzere, bu alanda çalışan uzman, uygulayıcı ve araştırmacıların geniş katkıları olmuştur. Necati MUTLU, Avni AKYOL, Nabi DİNÇER, Ayhan BİLGE, Musa TANRIKULU ve şu anda adı akla gelmeyen bir çok kişi, bu konuda katkıda bulunmuştur. Bazı yazılı kaynakları taranmasında da kürsü arkadaşımız asistan Müslim ÖZBALKAN yardımcı olmuştur. Yazar, katkıda bulunan bütün bu dostlara teşekkür sunar. Bu yazı amacına ulaşırsa, başarı adı anılsın anılmasın katkısı bulunan herkese aittir. Fakat, yanlışlıkların, hataların yazarın sorumluluğunda olduğunu ayrıca belirtmek gerekir.

Örnek olaylar, toplum kalkınması açısından yapılan genel bazı açıklamalar dışında, olduğu gibi verilmeğe çalışılmıştır. Okuyucunun ilgi ve dikkatini belli noktalara yöneltmemek amacıyla örnek olayların tek tek çözümlenmesine girişilmemiştir. Bu, okuyucuya bırakılmış, fakat gereken bazı yerlerde, örnek olayı aydınlatıcı nitelikte bazı soruların ortaya atılmasıyla yetinilmiştir.

III. TÜRK KÖYLERİNDEN TOPLUM KALKINMASIYLA İLİŞKİLİ ÖRNEK OLAYLAR

A. Köy Düzeyinde Örgütlenme : Kooperatif ve Kalkınma Dernekleri

Toplum kalkınması yönteminin en önemli yönlerinden biri de örgütseldir. Köy topluluklarının kendi sorunlarını ele almak ve

çözmek üzere örgütlenmesinde toplum kalkınması yönteminin iki bakımdan yararlı olması beklenmektedir. Bunlardan biri, bugünkü yersel kuruluşların daha verimli, daha etkili duruma getirilmesidir. Ötekisi, çalışmalarını daha etkili olabilmesi için ihtiyaç duyulan yeni kuruluşların kurulması, geliştirilmesidir.

Köy düzeyindeki resmi yersel kuruluşlar dışında, bir de gönüllü örgütlenme de söz konusudur. Kooperatifler, dernekler, birlikler, toplum kalkınması açısından özendirilecek, desteklenecek gönüllü kuruluşlar olarak kabul edilmektedir. Buradaki örnekler, daha çok gönüllü kuruluşlarla, özellikle kooperatiflerle ve derneklerle ilişkili olduğundan bu konuda biraz durmakta yarar vardır.

Kooperatifçilikle toplum kalkınması arasında yakın bir ilişki vardır. Bilindiği gibi kooperatif, başlıca ekonomik ihtiyaçları karşılamak amacıyla insanların kendi istekleriyle biraraya gelip karşılıklı yardımlaşma ve toplumsal dayanışma ilkelerine göre kendi güçleriyle bir iş yeri ve işletme yaratmalarıdır. Ekonomik bakımdan yardıma ihtiyaç duyan insanların toplum içinde güçlenmeleri amacıyla güden kooperatifler kendine yardım ve karşılıklı yardım kuruluşlarıdır. Toplum kalkınması da aynı ilkelerden hareket etmektedir. Bu bakımdan her iki hareket birbirini tamamlamaktadır. Toplum kalkınması, her türlü eğitsel çabalarla kooperatiflerin kurulmasını kolaylaştıran, kooperatifleşmeye götüren ortamı hazırlar. Toplumsal dayanışmayı ve toplu çalışmayı destekleyen toplum kalkınması kooperatifçiliğin gelişmesine yol açar. Öte yandan, karşılıklı yardımlaşma ve toplumsal dayanışma ilkelerine dayanan kooperatifçilik de toplum kalkınması için gerekli yersel girişkenliğin kaynağı olabilir. Toplum kalkınması için gerekli olan karşılıklı yardımlaşma ve toplumsal dayanışmanın gelişmesi, bazı devlet yardımlarının toplum kalkınmasını destekleyici biçimde kullanılması kooperatifçilikle sağlanmaktadır. Böylece, kooperatiflerin gelişmesi toplum kalkınmasının başarılı olmasına yardımcı olmaktadır.

Bu kesimde yer alan örnek olaylar, üretim, tüketim, satış alanında girişilmiş kooperatifçilik hareketlerini, olumlu olumsuz yönleriyle aktirmektedir. Bu olaylardan, kooperatifçiliğin başarılı olması için yurd çapında köklü tedbirler alınması gerektiğini bir kez daha göstermek bakımından ilginçtir. Kooperatifçilikle ilgili olmakla birlikte, bu yazıda başka bir kesimde yer alan öteki örnek olaylarda vardır.

ÖRNEKOLAY No : 1

Demircili Tarım Satış Kooperatifinin Karşılaştığı Güçlükler

Ödemiş İlçesi'nin Demircili Köyünde son yıllarda Toplum Kalkınması konusunda göze çarpan gelişmeler olmuştur. Demircili Köyü halkı, kalkınmak için güç birliği etmenin üstünlüğüne inanmış olarak toprağın verimini arttırıcı, ürünleri değerlendirici işlere girişmişlerdir. Genç Muhtar Mehmet Çavuş'un önderliğinde ilk girişilen iş 1965 yılında bir pazarlama kooperatifinin kurulması olmuştur. Demircili oldukça verimli topraklar üzerinde kurulmuştur. Burada her türlü sebze ve meyveyı yetiştirmek olanağı vardır. Demircili'lerin ettikleri ürünler arasında karpuz, patates ve tütün ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü bu ürünler, köy dışındaki pazarlarda satılmak amacıyla yetiştirilmektedir. Fakat, köylü örgütlenememiş olduğu için çoğu kez ürününü kendi başına satmak zorunda kalmaktadır. Böylece daha tarlada iken ürünlerini tüccarlara önceden satmak zorunda kalanlar da vardır. Büyük şehirlerde kilosu en azından 125-150 kuruşa satılan karpuzun kilosu köyde 40-45 kuruş'a gittiği çoktur. Bu büyük fiyat farkından toprağı ekip biçen üreticiler değil, başkaları yararlanmaktaydı. Köylü kendi arasında birleşseydi, karpuzları ortaklaşa olarak pazara götürüp orada satsaydı, hem kendi karpuzlarını daha iyi değerlendirip daha çok gelir kazanabilirdi; hem de bu şehirliler için bir kolaylık ve ucuzluk sağlayabilirdi. Aynı şey patates için de, öteki ürünler için de doğrudur.

İşte, Muhtar Mehmet Çavuş köylünün ileri gelenlerini böyle bir kooperatif kurmanın gerekliliğine inandırmakla işe başladı. Yedi ortak 125'er lira yatırarak bu işe ön ayak oldu. Kısa zamanda üye sayısı 80'e yükselmişti. İlk yıl, oldukça başarılı sonuçlar alındı. Fakat sonradan bir takım güçlükler ortaya çıkmıştı. Köylü, patatesini ve karpuzunu kooperatife istekle devretmişti. Kooperatif, ürünleri büyük şehirlere toptan taşıdı. Fakat toptancı halinde ürünlerini yine kooperatif aracılığıyla satmak mümkün olamamıştı. Kooperatifin halde bir satış mağazası yoktu. Bir komisyoncu gibi de hareket edemezdi. Bu nedenle halde çalışan bir kabzımal ya da komisyoncu aracılığıyla satış yapılması gerekti. Gerçi ürünler, köyde ayrı ayrı satılmasından daha yüksek bir fiyatla satılıyordu amma, her şey yine komisyoncunun isteğine bağlı kalıyordu. Bu bakımdan, bütün çabalara karşın sonuç pek parlak değildi. Öteyandan, daha önce köylüden ürünleri ucuza satınalmaya alışmış olan tüccarlar da durumdan yararlanmak yoluna gittiler. Er-

tesisi yıl, kooperatifin ödediği fiyatın biraz fazlasını vererek kooperatifin bir yana itilmesine çalıştılar.

Karşılaşılan bu güçlüğü karşı muhtar Mehmet Çavuş şöyle bir öneri ieri sürüyordu.

«Kooperatifimiz alım satım kooperatifidir. Bir iki yıldır alıcıyı köyde kolay bulduk, onlara sattık. Patates çok ucuzdu, pazarlar taşkındı iyi sonuç alamadık. Pazarda sergicimiz, adamımız yok satmak için Başarısızlığın nedeni budur. Komisyoncu aracılığıyla satış yapmak sakıncalı. Birleşip kendimiz kabzımal gibi satış mağazası kursak, burada kendi elimizde satsak ürünlerimizi daha iyi değerlendirebiliriz. Birleşmeliyiz, birbirimize inanmalıyız. Yurdun her yerinde üreticiler kooperatifleşmeli. Patates yetişen yerden patatesi, patates yetişmeyen yere göndermeli. Pirinç yetişen yerden pirinç yetişmeyen yere pirinç göndermeli. Böylece aracının eline geçmemeli. Biz pirinci 3,5-4 liradan yiyoruz, kimbilir üretici bunu kaç satmış. Onlar da patatesi ucuz yesinler. Biz karpuzu 30-35 kuruşa sattık gidin Ankarada bugün karpuzu halk 50 kuruşa yiyor. Aradaki aracılara karşı birleşmeli. Bu konuda hükümetin öncülük yapması gereklidir. Aracıları kaldırmalı aradan.»

Demircili Köyündeki Alım Satım Kooperatifinin karşılaştığı bir öteki güçlük de, toplanmış olan sermayenin kredisizlik yüzünden iyi değerlendirilememesidir. Kooperatif ortakları, yetiştirdikleri zeytini, Ödemiş'teki tüccara ucuza satmaktansa kendi kuraçakları bir zeytinyağı imalâthanesinde daha iyi değerlendirmek istemektedirler. Kooperatifin toplanmış sermayesi bu iş için yeterli değildir. Üstelik, kooperatif, karşılık olarak göstereceği taşınmaz malı bulunmadığı için kredi ve Hükümet yardımı alamamaktadır.

Kooperatif, ortaklarına krediyle fennî gübre sağlamak konusunda yararlı olmaktadır. Her yıl ortaklara yaklaşık olarak 100 ton fennî gübreyi krediyle sağlamaktadır. Bu miktar, bazı ilçelerdeki fennî gübre tüketimine yakın bir miktarı göstermektedir.

ÖRNEK OLAY No. 2

İhracat Yapan Bir Kooperatif

1950 yıllarında Gümüldür köyü halkı kendi halinde geçinip gidiyordu. Gerçi aralarında açlıktan ölen yoktu ama, zengin olanlar da pek azdı. Köyün bütün geliri 250-300 bin lira arasındaydı.

Yetiştirebildikleri her tarlada hububat ve tütün ekimi yapıyorlardı. Bazı yıllar havalar iyi gidiyor, köylünün yüzü gülüyordu. Bazan da havalar iyi gitmiyor, güzel ürün alamıyorlardı. Başlangıçta, kaderlerinin değişmeyeceğine inanıyorlardı. Fakat bir gün, Rizeli Nusret Ağa'nın Gümüldür'e işçi olarak gelmesinin köyün kaderini değiştireceğini kimse düşünmemişti. Bu değişik şiveli işçi, burayı çok sevmiş, burada Satsuma adı verilen Rize mandalinasının çok iyi yetişebileceğine inanmıştı. Üşenmedi, Rizeden mandalina fideleri getirdi, bir kaç Gümüştulu aileyi bunları dikmeye razı etti.

Mandalina ağacı, su istiyordu. Gerçi, Tahtalı deresi Gümüldür'ün ortasından geçiyordu. Ama hiç bir köylü bu akıp giden dereden yararlanarak tarlasını sulamayı aklına getirmemişti. Mandalina'ları sulamak için birşeyler yapmak gerekiyordu. Bu boşa akıp giden sulardan birazını bahçelerini sulamak için kullanamazlar mıydı? Rizeli Nusret Ağa önyak oldu, gittiler il merkezinde yetkililerle görüştüler. Topraksu örgütü durumu yerinde inceledi. Bir takım hesaplar yaptı, sonunda burada küçük bir düzenleyici kanal yapılmasını uygun gördü. Yapılan 5 kilometre uzunluğundaki kanaldan saniyede 500 litrelik suyu mandalina ekilen bahçelere akıtmak artık hayal olmaktan çıkmıştı. Öte yandan, mandalina fidelerini sadece sulamak yetmezdi. Gürbüz olması, çabuk büyümesi için yapma gübre de kullanılmalıydı. Toprak-Su tarım teknisyenleri, köylüye yapma gübrenin nasıl kullanılacağını öğretiler, gösterdiler.

Bir kaç yıl sonra mandalina fideleri ağaç oldu, sonra da altın renkli meyvalar vermeye başladı. Köylü heveslendi, herkes sahip olduğu tarlanın bir kısmını mandalina bahçesi olarak ayırdı. Yılda yıla işler yoluna giriyor, köylünün yüzü gülüyordu. Çok geçmeden, aracılar, tüccarlar, tefeciler köye akın etmeye başladı. Meyvayı daha yeni döktüğünde, peşin parayla, fakat düşük fiyatla satın alıyorlardı. Bu köylünün işine gelmiyordu. Fakat çapa için, bakım için para gerekiyordu. Tüccarlar, aracılar köylüye tam para gerektiği zaman geliyorlardı. Bu yüzden, onlar ürünlerini önceden satmaktan başka yol göremiyorlardı. Sonradan şehre indiklerinde, mandalinalarının tüccar tarafından bir kaç misli fiyatla satıldığını öğrendiler, canları sıkılıyordu. Onlar bütün yıl çalışıyorlar, fakat asıl geliri kazanan başkalarıydı. Bu duruma bir son vermek gerekirdi. Kasabada, şehirde güvendikleri kişilere akıl danıştılar. Herkes bir kooperatif kurun «mandalina Almanya'da iyi para ediyor, kendiniz ihraç edin» tavsiyesinde bulunuyordu. Uzun hazırlıklardan sonra

1963'te ilk narenciye kooperatifini kurma şerefini Gümüldür köyü kazandı.

Gümüldür taze meyve ve sebze üretim ve satış kooperatifi daha ilk yılında bir kamyon tutarak üyelerinin mandalinalarından bir kısmını, doğrudan doğruya Almanya'ya ihraç etti. Kooperatife üye olmayanlar tüccara kilosunu 50 kuruştan satarken, kooperatif üyeleri kilo başına 150 kuruş alıyorlardı. Şehirdeki toptancı tüccarlar, 50 kuruşa aldıkları mandalinayı 150'den satıyorlardı. Ertesi yıl kooperatif üyeleri bütün mandalinalarını kooperatif aracılığıyla sattılar. Üye olmayanlar ise yine 50 kuruştan vermek zorunda kaldılar. Bunun üzerine başlangıçta üye olmayanlar kooperatife koşular. Bu kez, kooperatif yöneticileri, kooperatifin tüccarın adamlarının eline düşmesinden korkuyorlardı. Yöneticiler şu şartları öne sürdüler.

1. Kooperatife girebilmek için tüccara olan borçlarını herkesin ödemesi,

2. Ürünlerini sadece kooperatif kanalıyla satmayı kabul etmesi... Tüccarlar ve aracılar kooperatife girmekten alıkoymak için türlü manevralar çevirmeğe çalıştılar. Fakat, Gümüldür halkı, geçmiş unutup geleceğe güvenle makmak istiyordu. Üye sayısı kabarcınca, Almanya'daki bir ithalatçı ile anlaşma yapıldı. Bu kez, onlar kamyonlarını göndererek mandalinayı köyden aldirttilar. Kooperatif, mandalinaları büyüklüğüne göre sınıflandırmak, sandıklamak, satışa hazırlamak için tesisler de kurdu. Şimdi Gümüldür köylüleri kooperatif yoluyla yılda 30 milyon T.L. tutarında yabancı parasını ülkemize kazandırmaktadırlar.

ÖRNEKOLAY No. 3

Yeni Fakılı Kalkınma Kooperatifi *

Yeni Fakılı bucağı, Yozgat ilinin Boğazlıyan ilçesine bağlıdır. Yeni Fakılı ve çevresinde artan nüfusa yeni iş alanı yoktur. Halkı kışın tüm işsizdir. Çiftçiler, yazın kazandıkları üç-beş kuruşla kıt kanaat geçinip giderler.

Yeni fakılıyı kalkındırmak, kıt kanaat geçinen halkını, daha iyi yaşama koşullarına kavuşturmak için, yaşamayı kolaylaştırmak

(*) Kaynak : Hüsnü Kurutluoğlu, Yük. Zir. Müh., Köy İşleri Bakanlığı.

için dededen, atadan kalma geleneksel tarım işlerine ek olarak birşeyler yapmak gerekiyordu. Bunu yeni fakılı'lı bazı önderler hissediyorlardı.

Ama ne yapılacaktı, nasıl yapılacaktı? Oturtulup düşünülse, yapılacak, ele alınacak bir çok işler gösterebilirdi. Ama nasıl? Herşeyden önce para gerekliydi.

Bu görüş, daha iyi yaşama düzeyine kavuşmak için yeni birşeyler yapmak gerekliliği zamanla bütün Kara Fakılı'ların baş konusu oldu. Bunun yanında fakirlik ve yaşama sıkıntısı gün geçtikçe baskısını artırıyordu. Üç beş, kuruşu olup, birşeyler yapmak, köyün ekonomik hayatına kısmen de olsa hareketlilik getirecek olanlar, şehri tercih edip, köyü terk ediyorlardı. Yeni Fakılı Kalkınma kooperatifinin tohumları, bu koşullar altında yeşerdi.

Yeni fakılı'lar tek başlarına yapamıyacakları işleri ortaklaşa yapmak, birbirleriyle dayanışmak, imece gibi bir düzen kurmak gereğince inanıyorlardı. Bu fikir kooperatifin anası oldu.

Yeni Fakılı'lı çiftçiler, önce bir dernek çatısı altında birleşerek, ortak dertlerine, karşılıklı dayanışma fikri bu çatı altında gelişti. Yapılabilecek işlerin tohumu da burada atıldı.

1965 yılında, Köy İşleri Bakanlığı kooperatifçiliğin geliştirilmesi için yeni çalışmalara başlayınca Yeni Fakılılar resmen başvurarak «hazırız» dediler.

Köy İşleri Bakanlığının yol göstermesi ve teknik yardımıyla önce bir «tüketim mağazası» açmakla işe başladılar. Böylece tüketim maddelerini daha ucuza sağlama olanağına kavuştular.

Dış ülkelere işçi gönderilirken, kooperatifleşen köylülere öncelik verilmesi kararlaştırılınca Yeni Fakılılar bu işe dört elle sarıldılar. Kafalarında tasarladıkları işleri yapabilmek için ihtiyaçları olan parayı sağlamak için büyük fırsattı bu. İşçi olarak yurt dışına gidecek ortakların gönderecekleri paralar gerekli sermayeyi yaratabilirdi.

Yeni Fakılı kooperatifinin 270 üyesinden 134'ü Almanya'ya gitti. Burada şunu belirtelim ki Yeni Fakılılar Almanya'ya gitmek için kooperatif kurmadılar. Kooperatif olarak tasarladıkları projeleri uygulamak için gerekli sermayeyi toplamak için Almanya'ya gittiler ve başarıya ulaştılar.

Almanya'ya giden ortaklar, taahhüt ettikleri paraları göndermeye başladılar. Gerekli sermaye birikince 1967 yılının Ağustosun-

da ilk fabrikalarının temelini attılar. Şimdi makinalar monte ediyor. Baharla beraber çalışmaya başlayacak.

Kooperatif bu kış ortaklarının ve çevrenin kömür ihtiyacını karşılamayı başardı. Yeni Fakılı kalkınma kooperatifi Başkanı Nurettin Öztürk, kooperatifin yapacağı işler konusunda :

— Un fabrikasının temelini atmakla işe başladık. 50 tonluk bir fabrika olacak... Sonra yem fabrikası, bir bulgur fabrikası ve unlu mamul imalâthaneleri kuracağız. Yem fabrikasının temelini bu yaz atacacağız.

Bütün bunları plânladık. İlim ve teknik ne diyorsa biz o yoldayız.

Bütün işleri beş yılda sonuçlandıracağız, der ve devam eder. Devlet baba, gayretimizi takdir eder, bizi destekler, müsait faizle kredi sağlarsa, işlerimizi daha önce bitirebiliriz.

ÖRNEKOLAY No. 4

Üretim Kooperatifinin Gelişmesini Engelleyen Nedenler

Bademler köyü, tiyatro, okuma odası, orta ve yüksek öğrenim olanaklarının çocuklarına sağlanması gibi kültürel konular yanında kooperatifçilik alanında da başarılı örnekler vermiştir. Bademler köyü, çevrede Tarım Kredi kooperatifini ilk isteyen, ilk kuran köy olmakla kalmadı. Sonradan giyecek, yiyecek maddelerini ucuz ve kaliteli olarak sağlamak üzere tüketim kooperatifi kurma yoluna da gitti. Köydeki üç bakkal, bire aldığını iki katına satarak birhayli palazlanmıştı. Tuzu, gazı, pirinci veresiye vermek yoluyla köylüden büyük kısmını kendilerine borçlu bıraktırmışlardı. Toprağı işleyenler, sanki bakkala çalışıyorlardı. Zamanla, şehirli toptancıların desteğiyle köydeki bakkal sayısı artmıştı. Bakkalların iyi kazandıklarını görenler, bakkallığa hevesleniyorlardı. Bakkal sayısı üçten beşe çıkmıştı. Fakat fiyatlar da şehre göre çok yüksekti. Köylüler aralarından yetişip yüksek öğrenimini tamamlayan bir gencin de yardımıyla kooperatif kurmaya karar verdiler. İş, buna karar vermekle bitmiyordu. Önce köylünün kooperatifçilik konusunda aydınlatılması gerekiyordu. Köylüyü bu işe yöneltmek kolay olmadı. Bakkallar el altından önderlere zorluk çıkarıyorlardı. Kooperatife katılacakları caydırmağa çalışıyorlardı. Hatta tehdit bile ediyorlardı. Fakat buna girişenler

yılmadılar. Yetkili devlet memurlarına, öğretmenlere kooperatifçilik konularında konferanslar verdirildi. Köy kamu oyu bu fikri benimsemeğe başladı. Bakkallardan sağduyu sahibi olanlar da önderlerin yanında yer aldılar. Önce sekiz köylü ortak oldu. Sınırlı Sermayeli Bademler Köyü Tüketim Kooperatifi tüzüğü hazırlandı. İlk yıl sonunda üye sayısı 33'e yükseldi. Ödenmiş sermaye toplamı 8500 lirayı bulmuştu. Açılan satış mağazası başarılı sonuçlar verdi. Toptan alınan mallar daha ucuza mal ediliyor, aradan perakendeci kârı kaldırılıyordu. Böylece % 25 ile % 30 arasında bir ucuzluk sağlandı. Bakkallar da fiyatlarını kooperatife göre ayarlamak zorunu duydular. Ucuza satış yapıldığından yalnız köy halkı değil, çevre köyler halkları da kooperatiften alış veriş yapmağa başladılar. Üye sayısı 62'yi bulan kooperatifin ödenmiş sermayesi son yıllarda 30 bin lirayı bulmuştur. Yılda aşağı yukarı 250 bin liralık bir mal alış verişi vardır. Kooperatif üye ailelere yılda 1000 lira kadar para biriktirme olanağını yaratmaktadır.

Kooperatif sadece ucuzluk yaratan bir girişim olmakla kalmamıştır. Tek elin sesi çıkmadığını birlikten güç doğduğunu köylü anlamıştı. Birçok sorunlarını ortaklaşa çözebilirlerdi. Sonradan ortaklaşa çabalara girişilerek birtakım işler başarıldı. Altı kişi birleşip ilaçlama için püskürtme makinası, iki kişi birleşerek bir traktör, 4 kişi birleşerek bir minibüs, beş on kişi birleşip bir su tulumbası almıştır. Köyde tiyatro kurulması, kitaplık açılması ve benzeri işler de köyde halkın işbirliği etmesi sonucunda başarılmıştı. Acaba, köyde yeteri kadar toprağı olmayanların, topraksızların toprak sahibi olmaları, üretici duruma girmeleri konusunda kooperatifçilikten yararlanılamaz mıydı? Gerçekten köyde bir grup vardı ki ya hiç toprağı yoktu, ya da elindeki toprağı ailesini geçindirmeğe yetmiyordu. Öte yandan, köyün yakınında bulunan 3,800 dönümlük çiftliğin sahibleri otuz yıldır köye uğramıyorlardı. Her yıl kiralayarak sürdükleri bu toprakları topluca satın alarak birlikte işlemeleri mümkün olamaz mıydı? Bu günlerde çiftliğin sahibleri bu toprakları satışa çıkarmak istiyorlardı. Fakat köylünün bu kadar geniş toprakları satın almaya parası yoktu. Kooperatif kurup bu toprakları satın almak en çıkar yoldu. Bademler köyünün ileri gelenleri biraraya geldiler. Kitaplar karıştırdılar yetkililere akıl danıştılar. Anladılar ki, çiftliğı ortaklaşa satın almak ve işletmek için en uygun yol, bir tarımsal üretim kooperatifi kurmaktı. Toplu iş başarmağa alışmış olan Bademler köyü halkı, bu görüşü benimsedi. Canla başla işe koyuldular. Uzun ve yorucu hazırlıklardan sonra kooperatifin tüzüğüne son biçimi-

ni verdiler, Ticaret Bakanlığına sundular. Kuruluş için gerekli öteki işlemler de tamamlanarak kooperatif tüzel kişilik kazandı. 74 üye ile kurulan bu kooperatifin bir çırpıda 63,500 liralık sermayesi ödenmişti. Çiftlik sahipleriyle anlaşmaya varıldı : 232,500 lira üzerinden satın alacaklardı. Fakat ellerindeki para taş çatlasa 70 bin lirayı geçmezdi. Üstünü tamamlamak zorundaydılar. Tarımla uğraşanlara kredi veren Bankanın İzmir Şubesine başvurdular. Banka, «Biz kooperatife değil, kişilere kredi açarız. Birbirinize topraklarınızla kefil olursanız, kredi verebiliriz» diyordu. Oysa, bunların birbirine kefil olacak toprakları yoktu. Fakat kararlıydılar. Birşeyler yapmalıydılar. Yurt dışına işçi olarak gitmek, biriktirdikleri paraları kooperatife göndermek. Böylece kooperatife öncelik tanınması için gerekli yerlere başvuruldu. Kooperatif üyelerinden 53'ü yurd dışına gitmeğe başladılar. Fakat yabancı bir yerde yaşamak, çalışmak kolay değildi. Zaman uzadıkça çiftliğin sahipleri de ivedilik gösteriyorlardı. Sonunda, beklenmedik birşey oldu. Çiftlik, tarımla uğraşmayan bir kimseye, bir sanayiciye satıldı. Fakat köylü, çiftliğin hiç değilse bir kesimini elde etmeği düşünüyordu. Herkes yetiştirdiği tütünün her balyası için 10 lira bağışta bulundu köy sandığına. Böylece 18 bin lira toplandı. Köy Sandığı da, bu çiftliğin az verimli, kayalıklı bir parçasını üç taksitle yeni sahibinden satın aldı. Kooperatif de, bu toprakları köy sandığından devraımiş bulunuyor. Kooperatif ortakları, var güçleriyle taşlıklı, kayalıklı olan bu araziye temizleyip islahaya çalışıyorlar. İçinden elektrik geçecek olan bu arazide, fenni tavukçuluk ve inekçilik yapmağa başlayacaklar. Bir yandan da zeytinlik yapmağa çalışıyorlar.

ÖRNEKOLAY No. 5

İşletmesi Olan Bir Tarım Kredi Kooperatifi

Bugüne dek, sadece köylüye dağıtılan krediye aracılık etmekten ileriye gidemeyen Tarım Kredi Kooperatiflerinin, köylünün ekonomik ihtiyaçlarını giderecek tesis ve makinalarla donatılarak çok yönlü kooperatifler durumuna girmesi için bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bünyanın Elbaşı bucak merkezindeki çok yönlü tarım kredi kooperatifi bu konuda ilgi çekici bir örnek niteliğini kazanmıştır. Çevredeki on bir köye hizmet eden bu kooperatif, iki yıl önce 1400 ortağının ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir tarım işletmesi olarak donatılmıştır. İlkönce iki traktör, biçer ve döğer alınması kararlaştırılmıştır.

Traktör ve biçer-döğeri, ortakların tarlalarını sürmede, ekmede, ekinleri biçip tanesini ayırmada ortaklarına sırayla hizmet etmiştir. Ortaklar, öteki traktör sahiplerine önceleri dönümünü 8-10 liraya sürdürdükleri tarlalarını artık kendi kooperatiflerine dönümü 5 liradan sürdürmeğe başlamışlardır. Bu, yarıyarıya bir ucuzluk sağlıyordu. İlk yılki deneme başarılı olunca kooperatif yönetim kurulu, ortaklarına daha çok hizmet edebilmek için bazı tesislerin kurulması kararını aldı. Bunlar arasında, hayvan ürünlerini değerlendirmek için süthane yapılması geliyordu. Böylece sütlerini, etlerini bozulmadan soğuk hava deposunda saklayabileceklerdi. Hububatı değerlendirmek için de bir un değirmeni kurulması düşünüldü. Değirmen döndükçe, elektrik elde etmek ve köyü ışıklandırmak mümkün olacaktı.

Kooperatif yöneticileri, bunun kendi akçalı olanaklarıyla gerçekleştirilemeyeceğini biliyorlardı. Fakat yapılacak işler, ilgili ve yetkili kişilere anlatıldı. Onların da desteği sağlandı. İşlerin yapılması için gerekli akçalı yardım sözü alınmıştı. Uzun bir çalışma döneminden sonra, Elbaşı kooperatifi, bir un değirmenine, süthane ve bir de satış mağazasına sahip oldu. Böylece ortaklar, buğdaylarını ucuza öğütecek bir değirmenden yararlanmakta, sütlerini kooperatifin soğukhava deposunda saklamaktadırlar. Yağ ve peynir yapımı için de kooperatifin tesislerinden yararlanmaktadırlar. Kooperatifin satış mağazası, ortakların gübre, pulluk, mücadele ilâcı gibi tarımsal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kooperatifin ortaklarına yararlı olduğunu gören öteki köylüler de ortak olmaya karar vermişlerdir. Kooperatifin, üye sayısında büyük bir artış görülmüştür.

ÖRNEKOLAY No. 6

Bünyan Meyveciliği Geliştirme ve Yetiştirme Derneği

Bünyan ilçesinde «Meyveciliği Geliştirme ve Yetiştirme» Derneği adıyla 23 Mart 1962'de ilçe merkezinde belli bir yerde toprağı olanlarca kurulan dernek elma ve meyva bahçeleri kurmak, bunların türlerini iyileştirmek, üretimi arttırmak, konusunda başarılı çalışmalar yapmaktadır. Meyveciliği geliştirmek isteyen Bünyanlılar derneğin tabii üyesi sayılmaktadırlar.

Dernekleşmenin nedeni, devletin bazı olanaklarından yararlanmada kolaylık sağlanmasıdır. Özellikle, kredi alınması, sulama

kanallarının yaptırılması, fidan sağlanması gibi konularda dernekleşmenin yararı büyük olmuştur. Meyveciliği geliştirme ve yetiştirme derneği aracılığı ile, 280 üye, 3200 dekarlık bir arazi üzerinde 80.000 elma ağacı yetiştirmiştir. Ziraat Bankası ile işbirliği yapmak ihtiyacı duyan ve artık kendi kendilerine yetinmiyen üyeler, tapu aranmaksızın zincirleme kefalet yoluyla 1200 liraya kadar kredi almışlardır.

TOPRAK-SU örgütü de dernek üyelerinin yararlanacağı sulama kanallarını yaparak fidanların sulanmasını mümkün kılmıştır. Dikilen fidanların % 90'ı tutmuştur. Teknik tarım Müdürlüğü gerekli teknik desteği yerine getirmiştir. Dikilen elma fidanları 6-8 yıl arasında ilk meyvasını vereceği düşünülmüşse de 1967 güzünde elma almak mümkün olmuştur.

Her üye ağaçlarına kendisi bakım vermektedir. Fakat bu kadar emek verilen ve ortak menfaate dayanan ağaçların korunması için dernekçe ortaklaşa bir bekçi tutulmuştur. Bekçinin aylığına her üye ağaç sayısı ile orantılı olarak katılmaktadır.

Ağaçlar meyva vermeğe başladığından büyük bir pazarlama endişesiyle karşılaşılabileceği düşünülerek şimdiden gerekli tedbirlerin alınması yoluna gidilmekte, ilgililerle temaslar yapılmaktadır.

Ürünleri değerlendirme ve konserve konusunda bazı çalışmalar ve girişimler ilerlemektedir.

Bu günkü durumda Bünyandaki bu dernek faaliyeti, Ziraat Bankası, TOPRAK-SU ve Teknik Tarım örgütlerinin desteğini sağlayarak amaçlarına büyük ölçüde yaklaşmıştır. Diğer köylere, ilçelere de örnek olma yolundadır.

B. Yeni Fikirlerin Halka Benimsetilmesi¹³

Toplumsal değişme, büyük ölçüde yeni fikirlerin, yeni teknolojinin halka götürülmesine, benimsetilmesine ve halk arasında yayılmasına bağlıdır. Öte yandan, halk arasında devletle işbirliğini güçleştiren, kalkınmayı engelleyen düşünce ve inanışların da değiştirilmesi gereklidir.

Yeni fikirleri benimseme bakımından yetişkinler türlü aşamalarda bulunurlar : 1) Farkında olma, 2) İlgilenme, 3) Hesaplama, 4) Deneme, 5) Uygulama. İşte, yenilikler götürülürken toplumun

(13) YAVUZ, a.g.e., s. 37-40.

H. F. LIONBERGER, *Adoption of New Ideas and Practices*, Iowa, 1960, s. 3-12.

ve kişilerin bu açıdan hangi aşamalarda bulduklarını iyi kestirmeli, ona göre bir yol seçmelidir. Toplum kalkınmasında rol alanlar bu süreyi kısaltıcı, aşamaların birinden ötekine geçmeyi hızlandırıcı yollar denemelidir. Kişisel ilişkiler, kütle haberleşme araçları, demonstrasyonlar yararlanılacak eğitsel yollar arasındadır. Bu arada, okul uygulama bahçeleri de köylüye örneklik rolü oynayabilir.

Yeni fikirleri benimseme bakımından yetişkinleri ayrı kümelerde toplamak gerekir : 1) Aceleciler, 2) Deneyiciler, 3) Yersel Önderler, 4) Halk kitlesi ve 5) Tutucular. Bu çalışmalarda, geniş halk kitlesinin yenilikleri benimsemesi için yersel önderlerden yararlanılması gerekmektedir.

Halka yeni fikirleri benimsetmek için, özendirici yollara başvurmak, zorlamalardan kaçınmak toplum kalkınması yönteminin önemli yanlarından biridir. Bu nedenle, toplu çalışmaya özendirirken, bazı psikolojik durumlardan yararlanma, konuyu onur ve yarışma sorunu durumuna sokmak gibi, yollara başvurmak gerekebilir.

Bu kesimde yer alan örnekolaylar yukarıdaki açıklama açısından değerlendirilmelidir.

ÖRNEKOLAY No. 7

Sebzeciliğin Bakacakadıya Girişi *

Zonguldağın Çaycuma İlçesine bağlı Bakacakadı Köyü halkı bundan 40 yıl önce sadece maden işçiliği ilk kıt kanaat geçiniyordu. Bugün bu köy Zonguldak'ın zebze ihtiyacının hemen hemen yarısını karşılayacak bir duruma gelmiştir. Eskiden geçim sıkıntısı çeken bu köy halkı sebzeçilik sayesinde, çevredeki köylere göre yüksek bir yaşama düzeyine kavuşmuştur. Hemen hemen her evde bir radyo, bir dikiş makinası vardır. Köyün bir kitaplığı ve 4 Köy odası açılmış bulunmaktadır. Köye, Karadenizin başka bir ilinden buraya göç eden ve köylülerin «Laz» adını taktıkları biri bütün bu gelişmelere ön ayak olmuştur. Bundan 40 yıl kadar önce topraksızlık yüzünden elindeki avucundakini satarak bir araya getirdiği parayla doğruca Bakacakadı'ya koşan bu kimseye başlangıçta köylüler tarla satmak istemediler. Oysa ki o, bu köyün ve çevresinin

(*) Kaynak, Avni Akyol, Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü eski şube müdürü, D. P. T. uzmanı.

ününü daha köyündeyken duymuştu. Uzun yıllar buranın hayaliyle yaşamıştı. Bu bereketli bu sulak toprakta ne güzel sebze ve meyva yetiştirilebilirdi. Israr etti, yalvardı yakardı. En sonunda para sıkıntısı çeken bir köylü, kendisine bir miktar toprağını kirayla verdi, bir miktar toprağı da sattı. Köylüler kendilerine yabancı olan bu insanı bir türlü benimseyemiyorlar ona yaban gözüyle bakıyorlardı. Kimse kapısını açmıyor, kimse onunla görüşmüyordu. O, çoluğuyla çocuğuyla çalışıp toprağını işlemeye koyuldu. Hazırlıklarını tamamladı, sebze fidelerini dikti, dere suyundan yararlanarak bahçesini sulamaya başladı. Köylüler, kendisini hep bahçesinde işinin başında görüyorlardı. Toprakla bu derece uğraşmasına bir türlü akıl erdiremiyorlardı. Niçin bu adam madende çalışmak varken bu toprakta uğraşıp duruyordu. Mevsim gelince bu fideler büyüdü ve ürün verdi. Bunları şehre getirmek de güç ama, talih ona gülmüştü. Sebzeler iyi para ediyordu. Kazandığı paranın bir kısmını bir köşeye ayırdı. Sonra biraz daha tarla satın aldı, kira borcunu ödedi. Bahçesi ertesi yıl daha çok para kazandı. Ailenin durumu yıllar geçtikçe daha da iyileşiyor ve zenginleşiyordu. Bir ev yaptırdı. Evin görünüşü, döşenişi öteki köylülerin gözüne çarpıyordu. Köylüler bunun sırrının sebzeçilikte olduğunu anlamışlardı. «Sebzeçilikte iş varmış» diyorlardı. «Ne ettik de tarlaları köyden olmayan birine sattık, artık ona toprak satmamalı, adam bizim sayemizde adam oldu da şimdi bizim yüzümüze bile bakmıyor» diyenler çoktu. Bir kısmı da «adamın hakkı var, aklını kullandı, alnının teri ile kazandı bunları» diyordu. Kıskançlık duyguları bir hayli yayılmıştı. O kadar ki günlerden bir gün bu ailenin askerden dönen oğlu tarlada çalışırken vurulup öldürüldü. Suçlu bulunamadı. Fakat yaşlılar bunu, bu ailenin ilerleyip zenginleşmesini çekemiyenlerin yaptığını söylüyorlardı. Olay ailenin köy halkı ile zaten iyi olmıyan ilişkilerini daha da bozdu. Fakat bu yabancı komşu bir türlü akıl erdiremedikleri bir şekilde ilerliyor ve zenginleşiyordu. İlçenin Tarım Teknisyeni sık sık bunların bahçesine gelerek ona birşeyler öğretiyordu.

Köylüler de, «madende çalışmadığımız günlerde tarlada çalışabiliriz, onun gibi sebze yetiştirebiliriz» diye düşünüyorlardı. Fakat bu konuda hiç bir tecrübeleri yoktu. Bunun üzerine, köydeki kadınlara, onun karısıyla ahbaplık kurarak sebze yetiştirmenin sırlarını öğrenmek ödevini verdiler. Bir yandan da tarlada çalışırken türlü vesileler yaratarak çalışmalarını gözetlemek yolunu tuttular. Bu arada bir yerden sebze fidesi sağladılar, diktiler fakat çoğunun fidesi tutmadı. Tutanlar da yandı, ürün vermedi. «İşin için-

de bir bit yeniği vardı» çünkü bu aile yine aynı topraklar üzerinde bol bol ürün elde etmişti. Köylüler bunu onurlarına bir türlü yediremiyorlardı. Sonradan, bu aile ile ahbaplıklarını daha da ilerletmekten başka çıkar yol olmadığını söylediler. Aslında, bu ailenin köylülerden gizlediği herhangi bir sırrı da yoktu. Yalnız tarım teknisyenine danışarak öğrendikleri bir takım yenilikler vardı. Bunları da hiç çekinmeden köylülere açıkladılar. «Siz bilmezsiniz. Geçen yıl diktiniz hepsi yandı, hiç insan komşusuna akıl danışmaz mı?» diyordu. Nezaman dikilir? Ne zaman gübre kullanılır? yapma gübre ne gibi faydalar sağlar? Ne zaman çapa yapılır? Su nasıl verilir?» bunları kadınlar teker teker Karadenizlinin eşinden öğrendiler. Öğrendiklerini uygulayacakları zaman kadını tarlalarına çağırarak yol göstermesini istediler. En sonunda başarmışlardı. Köy, sebzedden bir hayli gelir sağladı. Para getiren bir iş olduğunu görünce erkekleri «madem ki biz de sebze yetiştirebiliyoruz artık çalışmamız gereksiz» diyorlardı? O günden sonra köylüler sık sık ilçe tarım teknisyeninin kapısını aşındırmaya başladılar, teknisyen de bu öğrenmeye meraklı köylü kitlesi karşısında köye sık sık gelerek onlara öğütler vermeye çalıştı. Bugün Bakacakkadı köyü modern tarım yöntemlerinin kullanıldığı bir sebze bahçesi durumuna gelmiş bulunmaktadır.

Köylüler, bu ailenin tarlalarının çevresine diktiği elma, armut ve benzeri ağaçların ürün vermeye başlaması üzerine meyvacılığın da köylerinde gelişebileceğini anladılar. Onlar da elma fideleri getirterek bahçelerine diktiler. Uzunca bir süre geçtikten sonra bu ağaçlar meyva vermeye başladı. O kadar ki önceleri yalnız kendilerinin ihtiyacını karşılarken artık pazara götürüp satacak miktarlarda ürün elde etmeye başladılar.

Şimdi Karadenizin başka bir ilinden gelen fakat kendilerine yeni bir geçim kaynağı gösteren bu yabancı aileyle o kadar kaynaşmış durumdadılar ki, köylü, gizlice vuranları nefretle anmakta, «o bizim gözümüzü açmasaydı, o bize sebzeciliği ve meyvacılığı öğretmeseydi, bizler hâlâ gün ışığından yoksun olarak maden ocaklarında çalışıyor olacaktık» demektedirler.

ÖRNEKOLAY No. 8

Bir Söz Köylüyü Birleştirmişti :
«Çocuklarımıza (Cahil) Dedirtmiyelim»

Maraş'ın Pazarcık ilçesine bağlı Küçükcesit köyünde okul yoktu. 1967 programı uyarınca bu köye okul yapılması kararlaştırılmıştı. Yapı mevsimi yaklaşmıştı. Fakat köyün yolu yoktu. Yol yapılmadıkça, okul yapımına geçilemiyordu. Kısacası okul yapılması için yolun açılması zorunlu idi.

Kaymakam, ilköğretim müdürüyle köye gitti. Bütün köylüleri topladı. Okulun programa alındığını, fakat yapımına geçilebilmesi için yollarının yapılması gerektiğini onlara anlattı. Hepsi, «peki, kaymakam bey, biz de yolumuzu yaparız» diyordu. Aradan bir süre geçti. Kaymakam, tekrar köye geldiğinde, yolun pek az bir kesiminin yapıldığını gördü. Bu gidişle yolun bitirilmesi olanağı yoktu. Muhtar, «Vallahi kaymakam bey, ben ne yapayım, hiçbirisi gelmiyor, gelenler de gelmeyenlere bakarak onbeş yirmi dakika çalıştıktan sonra ortadan kayboluyorlar» diyordu. Anlaşılan, köylüler okul ihtiyacının önemini kavrayamamışlardı. Zaten, bu büyük köy daha önce en az 7 kez okul programına alınmıştı. Fakat, yol yapılmamış olduğundan ayrılan para kullanılamamış, köy de programdan çıkarılmış böylece ödeneğin yılı içinde başka köyde kullanılması yoluna gidilmişti.

Kaymakam köylüyü tekrar biraraya topladı. Okulun öneminden kuru kuruya bahsetmek etkili olmuyordu. Onlara, okul görmemiş olanların hayatta başarılı olamadıklarına dair örnekler vermeğe başladı. Bu sırada, köyün ihtiyar kurulundan Seydi Ağa ayağa kalkarak, «Evet, arkadaşlar kaymakam bey doğru söylüyor, şehre gittiğimizde, bize cahil diyorlar, nüfuslarımıza cahil yazıyorlar. Okadar ki, bize, «oğlum abalı, hangi dağdan indin» diye soranlar da var» dedi.

Bu söz köylü üzerinde büyük etki yaptı. Köylü sihirlenmişti. «Evet, bize, şehirlilerden bazıları, «abalı», «dağlı», «cahil» diyor» diye yakınmaya başladılar. Bu artık onlar için bir nevi onur konusu olmuştu. Onlar da şehirliler gibi okumalı, öğrenmeliydiler. Bunun için de çocukları cahil bırakmamak gerekirdi. Kazmayı küreği kapan köy yoluna koştu. Büyük bir hızla yolu açmağa başladılar. Bir buçuk iki ay süreceği sanılan çalışma, iki hafta içinde tamamlandı. Yol ulaşımına açılmıştı. Artık okul için gerekli inşaat araç ve gereçleri yoldan geçirilebiliyordu. Böylece, yedi yıl üst üste

programa alınan fakat bir türlü yapımına geçilemeyen okul tamamlanmış oldu. Köylü büyük bir istekle kız erkek bütün çocuklarını cinsiyet farkı gözetmeksizin okula göndermeğe başladı.

Köylüler, kendi ihtiyar kurulu üyelerinden birinin sözünü bir onur konusu yapmış, böylece hiçdeğilse çocuklarını cahil kalmaktan kurtarmak yoluna girmişti. Bugün yolunu ve okulunu yapma yoluna giren köy halkının topluca başarmayacağı iş yoktu. Köyün kalkınması, cahillikten kurtulma için ilk önemli adım atılmıştı. Üstelik köyde birlik ruhu doğmuştu. Birleşince yıllardır ele alınmayan yol sorunu bir iki hafta içinde çözülmüştü. Yol köye okulun, öğretmenin, bilginin gelmesine ön ayak olmuştu. Artık bu bilgilerden yararlanmak, gelirlerini arttırmak, geçimlerini iyileştirmek için harekete geçmek zamanı gelmişti. Şimdi, Küçükceşit halkı bu yolda ilerlemek için kararlı olarak bekliyor.

ÖRNEKOLAY No. 9

Okulun Çevreye Etkisi *

Köylerinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasında okulun önemli rolünü kabullenmiş ve ondan bir şeyler bekliyen köylüler yaşıyor Temelli'de...

İşinin, yalnız okuma çağındaki çocuklarla başlayıp, bittiğine inanmayan, okulun yalnız çocukların okulu değil tüm köyün okulu kabul eden, köylünün her türlü sorunlarını okulun da sorunu kabul eden bir eğitim kadrosu var Temelli'de..... okul duvarları köyden ve köylüden ayıramamış okulu..... Kitaplarda tanımı yapılan toplum okulu, köyün okulu haline gelmiş Temelli ilkokulu.....

Köyün, muhtarı, imamı, öğretmenleri elele vermişler hep ortaklaşa omuz omuza halledecekleri köy sorunlarını birlikte kucaklıyorlar hep.... Bu anlayışla başarıya ulaştıkları bir takım işler var.

Köyün sosyal ve ekonomik gelişmesinde önemli roller oynayan ve okul müdürü ile köylünün ortaklaşa ve karşılıklı destek ve anlayışlarıyla meydana getirdikleri Temelli ilkokulu uygulama bahçesinden başlayabiliriz. Okul Müdürü, öğretmen olan eşiyile birlikte on yılı aşan bir süreden beri Temelli'de çalışmaktadır.

(*) Necati MUTLU, Halk Eğitimi eski Genel Müdürü, D. P. T. uzmanı,

Bu süre içinde örnek bir uygulama bahçesi meydana getirerek, hem okula iyi bir gelir kaynağı sağlamışlar, hem de gelir kaynağı oluştan daha önemli olarak, bir yandan ilkokula devam eden öğrencilere, okulu bitirdikten sonra kendi ve toplumlarının hayatına etki yapacak pratik, geçerli bilgiler ve hüneler kazandırmak, bir yandan da çiftçi yetişkinlere demonstrasyonlar yoluyla yetişkin çiftçilere olumlu etkilerde bulunmak olanağına kavuşmuşlardır.

Uygulama bahçesi yoluyla ve çiftçi köylüler üzerinde mutlak etki sağlayan işleri sulu tarım, meyvecilik, arıcılık ve tavukçuluk olmak üzere dört grupta toplayabiliriz.

Köyde hububat ekildiğini, toprakların kireç ve verimsiz olduğunu, toprağa serpilene tohumun birşeyler vermesinin yağışa bağlı olduğunu gören okul Müdür ve öğretmenleri, köylüye sulu tarım yapılmasının faydalarını göstermek istemişlerdir. Temelli'de değil tarım için su, içecek su dahi bulunmadığından yer altı suyundan yararlanmayı düşünmüşlerdir. O güne kadar köyde yer altı suyundan yararlanmak hiç düşünülmediği gibi, bu kireç toprakta hububattan başka hiçbir şey yetişmez, diyerek ne sebze, ne meyve yetiştirmeye teşebbüs edilmemiştir.

Okul müdürü, teorik nasihatlarla bu kanaatin değiştirilemeyeceğine inanarak «Köylünün akli gözündedir» deyip, okul uygulama bahçesine çoğunluğu kaysı ve armut olmak üzere, diğer meyve fidanlarıyla süs fidanları dikmiştir. Köylü bu çalışmayı merakla izlerken, bir yandan da emeklerinize yazık. Burada bir şey yetişmez. Koyunun suyu da acıdır. Fidanların köklerini kurutur demiştir. İnançlı olan okul yöneticileri, o zamanki Millî Eğitim Müdürü'nün yardımıyla bir motopomp sağlayarak işlerine devam etmişlerdir. Meyve, ağaçları serpilip gelişinceye kadar da domates, biber, patlıcan yetiştirerek köylü üzerinde ilk olumlu etkiyi yapmışlardır.

Sebze yetiştiğini gören köy halkından biri (Şabanağa) devrîsi yıl, Eskişehirden bir burgu makinası getirterek, okuldan sonra ilk kuyuyu açarak sebze yetiştirmeye çalışmıştır. Bunu gören diğer köylülerde yer altı suyu aramaya başlamışlardır. Bugün Temelli'li-lerin topraklarında adım başında pancar yetiştirilmesinde ve ufak sebzeliklerde kullanılan kuyulara ve gece gündüz çalışan motopomplara raslanır.

Uygulama bahçesinde meyve ağaçları meyve verinceye kadar, köylülerin başlıca merak konusu olmuştur. Üç yıl önce ilk meyvelerini vermiştir. Okul Müdürü, bunu, düzenlediği bir «meyve Bay-

ramında» kutlamıştır. O gün bütün köylü okul bahçesine davet edilerek kendilerine kendi topraklarında yetişen ilk meyveler ikram edilmiştir.

Meyve bayramından sonra şeytanın ayağını yine Şaban Folur kırıp dört başı mamur bir meyve bahçesi meydana getirmiştir. Şabanağa'nın fidanlarının serpilip büyüdüğünü gören bir çok köylü, meyve bahçeleri kurmanın hazırlığı içindedir şimdi.

Okulun uygulama bahçesi yoluyla ele aldığı ikinci konu tavukçuluk olmuştur. Okul, muhtarın ve köy ihtiyar kurulunun yardımıyla modern bir kümes yaptırmış uygulama bahçesine.

İlk yıl denemek için üç cins tavuk beslendi: Legorin, Rot ve Niyuvhemşayr. Bir yıllık denemenin sonunda et ve yumurta tavuğu olarak Niyuvhemşayr tavuğu tercih edildi. Uzun vadeli amaç, okula bir kümes kazandırıp, tavukçuluk yapmak değil, köydeki tavuk ırkını değiştirip aile tavukçuluğunu geliştirmektir ve bunu oldukça hızlı bir şekilde geliştirmektir.

Okul Müdürü, bu konuda kafa yordu. Gazla işliyen, otomatik, 150 yumurtalık bir kuluçka makinası projesi geliştirdi. Köydeki kalaycı ustasıyla projeye uygun kuluçka makinası yaptılar... Makina tamamen yerli malzemeyle yapıldı maliyet yalnız 650 Tl. idi.

Süratle civciv çıkarmaya başladılar. Çok ucuz fiatla köylülere dağıttılar. Okul Müdürü, civciv dağıttığı köylülerle teker teker ilgilendi. Büyütölmelerine nezaret etti. Teker teker aşıladı. Başarılı sonuçları gören bütün köy halkı eski ırkı elden çıkarıp yeni cinsi beslemeye girişti. Herkes civcivlerini tavuklarını kendileri aşılamağa başladı. Şimdi her hane fenni tavukçuluk yapıyor. Polatlı ve Ankara'ya günlük yumurta ve tavuk satıyor....

C. Halkla Birlikte Program Yapma ¹⁴

Toplum kalkınması, programların yapılması açısından öteki tür plânlamalardan ayrılmaktadır. Toplum kalkınmasında halkın duyulan ihtiyaçlarına dayalı olarak halkla birlikte yapılan aşağıdan yukarıya doğru bir plânlama sözkonusudur. Bilindiği gibi, çeşitli devlet örgütleri tarafından yapılagelen ulusal ve bölgesel çap-

(14) GERAY, C., a.g.e., s. 131 - 134.

MUTLU, N., «Program Planlama», Toplum Kalkınması Notları, K. İ. B. Yayını, Ankara, 1965, s. 52 - 69.

taki plânlama, şehir plânlaması, bakanlıklarca hazırlanan çalışma programları, genellikle yukarıdan aşağıya doğru yapılan bir plânlama çalışmasının ürünüdür. Toplum kalkınmasındaki programlamadan bir önemli farkı, toplum kalkınmasında halkın duyulan ihtiyaçları, öncelikleri ön plânda yer almaktadır. Öteki plânlamalarda, halkın duyup duymadığına bakmadan plâncıların araştırmalar sonucunda önemli gördükleri sorunları ele almak kararına varmaları söz konusudur. Öte yandan, halkın ve çeşitli gönüllü, meslekî kuruluşların görüşleri, dilekleri, yakınmaları dikkate alınsa bile, plânlama yapılırken halkın katılması gerekli görülmez. Oysa ki toplum kalkınmasında halkla birlikte, hatta halk tarafından bir plânlama yapılması istenmektedir.

Toplum kalkınmasında programların yapılması şu aşamalardan geçer : 1) Yakınma, derd ve sorunların ortaya atılması, 2) Sorunlara öncelik sırası verilmesi, 3) Ele alınacak sorunlara çözüm yolları aranıp bunlardan en elverişli olanının seçilmesi, 4) Sorunun çözülmesi için gerekli kaynakların, araçların saptanması, 5) Karar verme, 6) Kimin, nerede, ne zaman, kiminle, ne işi, nasıl yapacağını gösteren iş plâni çizimi.

Böyle bir plânlama içinde toplum kalkınması personelinin rolü, yersel topluma ve önderlerine, kendi görüş ve önerilerini dikte etmek değildir. Aksine, onlara kendi sorunlarının neler olduğunu, bunların öncelik derecelerini belirtmede, çözüm yolları araları, güç birliği etmeleri, yersel kaynakların yetmediği işlerde devletin ne gibi destekte bulunabilceği konusunda onları aydınlatmak ve yol göstermekten ileri bir rol oynamamaları gereklidir. Bu kesimdeki iki örnekolay, böyle bir planlama açısından ilgi çekici yönler taşımaktadır.

ÖRNEKOLAY No. 10

Kooperatifleşmeye Götüren Nedenler *

Muğla ilinin, Köyceğiz bucağının Karaçalı köyünün çözüm bekleyen pekçok sorunu vardı. Köylülerin bir kısmı, köyleriyle bitişik olan Dalaman Devlet Üretim Çiftliğinin kendilerine hiç yardımcı olmadığından yakınıyordu. Kimisi ilkokullarının küçük ve

(*) Kaynak : Necati MUTLU, Halk Eğitimi eski Genel Müdürü, D. P. T. uzmanı.

harap olduğunu söyleyerek «yeni bir okul lâzım bize» diyordu. Bir kısmı köylerinde arıcılığın ileri olduğunu, fakat ballarını sataamadıklarını, ellerinde 2500 kg. bal kaldığını yana yakıla anlatıyordu. Kimisi de topraklarını su bastığını, suyun geç çekildiğini söyleyip bundan kurtulmak gerektiğine işaret ediyordu.

Herkese göre de köyün baş derdi, kendilerinin söylediği dertti. Çiftlik derdi idi. Okul derdi idi. Satılamıyan bal derdi idi. Su basması derdi idi ve hiç kimse başkasının söylediği derdi, önemli bir köy derdi olarak kabul etmiye yanaşmıyordu. Bunun sonucu olarak da Karaçalılar, köylü olarak ortaklaşa işe nereden başlanacağını kestiremiyorlardı. Bu da ortak çabaya girişmelerini engelliyordu. Gemisini kurtaran kaptan örneği her çiftçi ailesi kendi sorununa gücü oranında çözüm yolu arıyordu. Ortak bir sorun üzerinde ortak bir karar olmadığı sürece, değil bir köy halkının, hatta 3-5 kişilik bir grubun bile ortak bir çabaya girişmesi mümkün değildi.

Bir yaz Karaçalı'lıların, köyün ve köylünün meseleleri üzerinde ortaklaşa düşünmelerine, ortaklaşa karar vermelerine yardım edici bir fırsat çıktı. Köyçeğizde görevli 10 kişilik bir tarımcılar grubu köye geldi. Bu grup iki hafta köyde kaldı köylülerle teker teker ve gruplar halinde konuşarak köyün sorunlarını tesbite çalıştı. Sorunların çözüm yolları üzerinde köylülerle beraber kafa yordu. Bu çalışmalar sırasında da ortaya atılan sorunlar çiftliğin yardım meselesi, okul, bal, su dertleri idi. Bu arada bazı köylüler, ürettikleri pamuğu Dalaman Devlet Üretim Çiftliğine göre 100 kuruş daha ucuza sattıklarını söylediler. «Pamuk kalitesinde hiç fark yok. Fakat türlü nedenlerle bizim sattığımız her kilo pamuk için elimize (100) kuruş eksik geçiyor» dediler. Her kişi ve gruba göre kendilerinin ifade ettiği sorun köylünün baş sorunu idi. Önce o sorunu çözmek gerekiyordu. Durum böyle olunca, köyün ortak kararı belli olmuyordu. Köy halkı kendilerine göre önemli saydıkları her sorunun etrafında bir grup meydana getiriyordu. Köylüler, herhangi bir sorunu ortaklaşa çözebilmek için sorunlarını ortaklaşa saptamalıydılar. Bu sorunları yine kendilerinin önem sırasına da koymaları gerekiyordu. Zaten ön çalışmalar sırasında bu ihtiyacı duyan köylüler, «köylü olarak toplanıp hep beraber konuşmalıyız bunları, yoksa herkes kendi bildiği yola çeker, gider,» diyorlardı.

O günlerde araları şeker rengi olan göçmen mahallesi sakinlerinin de toplantıya katılmalarının gerektiğini belirtiyorlardı.

Sonunda, köylüler köyün sorunlarını konuşmak üzere, yine ortaklaşa yapmış oldukları büyükçe bir salonda toplandılar. Aile reislerinin büyük bir çoğunluğu katıldı bu toplantıya.

Toplantıya katılan genç, ihtiyar, fakir, zengin, okumuş okumamış bütün herkes söz alarak köy sorunları üzerinde konuştu. Toplantının yararlı olması için köye gelen tarımcıların da yardımıyla bir toplantı gündemi hazırlandı.

Bu gündeme göre, önce Köyün sorunları saptandı. Ortaya koydukları sorunlar şunlardı :

- Okul yapımı
- Balın Satılamaması
- Çiftçinin yardım etmeyişi
- Pamuğun ucuza satılışı
- Tarımsal toprakların drenajı

Köylünün hepsi bu sorunlar üzerinde görüş birliğine vardılar. Ama hangi sorundan başlayacaklardı. Köylü zaten sorunlarını biliyordu. Önemli olan, bu sorunları önem ve ele alış sırasına koymaktı. Zaten köylerde ortak çalışmayı engelliyen nedenlerden biri, sorunların önem sırasına konulamayışı idi. Her kişi ya da grup kendince önemli olanın, ortaklaşa olarak ele alınmasını istiyordu. Aksi halde ortak çalışmaya katılmaya yanaşmıyordu.

Bu nedenle sorunların saptanmasından sonra sorunları önem sırasına koyma işine geçildi.

Köylü o güne kadar önemsemediği, üzerinde uzun boylu düşünmediği bir konuyu, pamuğun geçer fiattan satılmasının sağlanmasını, birinci ve hemen ele alınacak sorun olarak kabul etti. İkinci sırayı su baskınından korunma, üçüncü sırayı okul yapımı aldı.

Köylü, toplantı sonuçlanmadan, pamuğun hiçbir kayba uğramadan pazarlanmasının nasıl gerçekleştirileceği sorusuna cevap aradı. Böylece gündemin çözüm yolları arama aşamasına geçilmiş oldu.

Çözüm yolu aranırken, tarımcıların rehberliği ile tek çözüm yolu ortaya koyma yerine bir çok çözüm yollarının önerilmesi sağlandı. Yapılan öneriler şunlardı :

1. Kamyon olarak, köyün ürettiği pamuğu büyük merkezlerde satına denegi sağlanarak daha pahalıya satmak.

2. Çırçır fabrikası kurarak, pamuğu çığitten ayırmak. Böylece pamuğu ayrı, çığıdı ayrı satarak daha fazla kazanmak.

3. Bir kooperatif kurmak. Kooperatif fikrini ortaya atanlar şu nedenleri ileri sürüyorlardı. Kilo başına 100 krs. kaybedilmesi yalnız pamuğu ucuz satmaktan ileri gelmiyordu. Tohumluk için, sulama için, çapa için, toplama için gerekli olan parayı zamanında bulamıyorlardı. Yüksek faizle kredi bulmak zorunda kalıyorlardı ya da karşılığını pamuk olarak ödüyorlardı. Bu yolla büyük kayıplara uğruyorlardı. Sadece kamyonun alınması, çırçır fabrikasının kurulması kaybettiklerinin tümünü karşılayamazdı. Halbuki kooperatif kuracak olurlarsa, zamanla «kamyon da alabiliriz» dediler. «Çırçır fabrikası da kurabiliriz».

Başka bir çözüm yolu konulmadı ortaya. Sıra önerilerin üç çözüm yolu içinden en uygununu seçmeğe gelmişti.

Köylü, büyük bir çoğunlukla, kooperatif kurmak yolunu seçti. Toplantının en önemli aşamasına gelindi. Verilen ortak kararı kim izleyecek, ne zaman teşebbüse geçilecek; kimlerle ilişki kurulacak, ve iş ne zamana kadar bitirilecekti?

Köyü, «kim köylü adına bu işleri yürütsün» sorusuna o toplantıda cevap vermedi. «Şimdi dağılalım, Cuma namazından sonra toplanırız, o zamana kadar biraz düşünelim» dediler.

Cuma namazından sonra caminin önünde tekrar toplandı. Köylüler, kooperatif işini takip edecek kişileri seçmeden, «kooperatife kimler ortak olacak, onları tesbit edelim de secimi onların arasından yaparız» diye bir karar aldı. 140 kişinin ortak olmak istediği anlaşıldı. Aralarından 8 kişiyi seçtiler.

Seçilen sorumluları işi ele aldılar. Devlet gerekli teknik rehberliği sağladı.

Karacalılar sözkonusu kooperatifi kurmak için çok çalıştılar. Yoruldular, bazen ümitsizliğe düştüler. Fakat iman ettikleri işi topluca gerçekleştirdiler.

ÖRNEKOLAY No. 11

Devletçe Desteklenmiş Bir Kendine Yardım Projesi *

Bünyan ilçesine bağlı Akmesçit köyü Dördüncü Murad devrinde kurulmuştur. İkinci Abdülhamid devrinde gelişmiş olan Akmesçit köyü, 225 hanede 1800 nüfusa sahiptir. Halkın çoğu, geçimini çiftçilikle sağlamakta, ikinci derece hayvancılık, halıcılık, esnafılık (gurbette yapı işçiliği) ile uğraşmaktadır. Ortalama yıllık gelir hane başına 3.000 TL'dir.

Köyde tarım geleneksel biçimde yapılmaktadır. Ekonomik hayata etki edecek ölçüde makineli tarıma geçilmemiştir. Bir motorlu değirmen, Arjantinde 35 yıl kalmış biri tarafından kurulmuştur. Bu, köyün ve çevredeki köylerin ihtiyacını karşılayacak durumdadır.

Köyle, 1940 yılında yapılmış öğretmen tipi iki derslikli bir okul vardır. Okulda üç öğretmen görevlidir. İlkokulu bitirdikten sonra ortaokul ve lisede beş öğrenci okumaktadır. Köyde 40 radyo ve 50 kadar bisiklet vardır.

Köylü arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma oldukça yaygındır. Köylünün topluca başardığı işler arasında öğretmen tipi bir okul, selektör binası, yoncalık, örnek olarak belirtilebilir. Yapılan bu işlerde halkın katılımı büyük olmuş, devletten sadece araç ve gereç yardımı alınmıştır. Bütün bu çalışmalarda halk örgütlenmiş değildir. Devletten yardım beklemiştir. Fakat çeşitli işleri başardıkça köylüler toplum kalkınması yöntem ve ilkelerini benimsemiştir, bütün güçlerini köy işlerine harcamak üzere birbirlerine söz vermişlerdir.

Köyde pek çok kabile vardır. Fakat bunlar birbirleriyle iyi geçinmektedirler. Bütün kabile önderlerinin katıldığı bir toplantıda, toplum kalkınması için bir kurul kurulması, bunda her kabilenin temsilci bulundurulması kararlaştırılmıştır. Kabile temsilcileri kendi aralarından birini bu kurula gizli oyla başkan seçmişlerdir. Kurul ilk iş olarak köyde en çok ihtiyaç duyulan sorunları ele almağa karar vermiştir. Bu ihtiyaçları şöyle bir önem sırasına koymuştur: 1) İçme ve sulama suyu, 2) Yol, 3) Sun'i Mera, 4) Sel baskınlarından korunma, 5) Okula derslik eklenmesi. Birinci plânda ele alınması kararlaştırılan içme ve sulama suyu ihtiyacını karşılamak için şu çözüm yolları ortaya atılmıştır: a) Kuru dere mev-

(*) GERAY, a.g.e., s. 237-239.

kiinde 100 metre boyunda baraj yapılması, b) Köyde sondaj yaparak arteziyen kuyusu açılması, c) Köyün içmeye elverişli bulunan tek kuyusuna motopomp koyarak suyu yapılacak depoda toplamak, buradan çeşmelere basınçla dağıtmak. Yukarıda sayılan çözüm yolları üzerinde tartışıldıktan sonra köylü üçüncü çözüm yolunu seçmiştir. Sorunun çözümünde köylü olarak yapacaklarını ve devletten beklediklerini şöyle açıklamışlardır: «Biz deponun taşını, kumunu çekeriz. Bu işin ameleliğini yaparız. On bin lirayı vermeyi de teahhüt ederiz». Burada, Devlet Su İşleri Mühendislerinin kaba taslak verdiği projeye göre 200 m³ taş, 300 torba çimentoya ihtiyaç duyuluyordu.

Bünyan Toplum Kalkınması İlçe Semineri sonunda, uygulama için köye gelenler kaymakamlıkça 50 torba çimento verilebileceğini bildirince, köylüler 2 ile 10 torba arasında yapılan bağışlarla, 10 dakika içinde 194 torba çimento topladılar. Sonra, 3 Nisan 1964 Cuma günü taş, kum, çimentonun depo yapılacak yerde hazır bulundurulmasına söz verdiler.

Depo projesi için, bir mühendisin ve depoyu yapacak olan ustaların paralarının verilmesi konusunda da yetkili kişilerden söz aldılar.

Köylüler kısa zamanda çalışmalara başladılar. İlgililerin kapısını sık sık aşındırıyorlardı. Köy Toplum Kalkınması Kurulu Akmesçit köyündeki adıyla «Toplum Kalkınması Birliği» depodan aldığı suyun nasıl kullanılacağını kararlaştırdı. Bu amaçla, köy içme suları dairesine başvuruldu. 800 metrelik su borusu yardımı sağlandı. Çeşmeler yine köy halkının kadınlı erkekli çalışmasıyla tamamlandı. İçme suyu köyün her yanına yeterli sayıdaki çeşmelerle ulaştırılmış oldu.

Aslında bu kadar çabuk başarılan ve elbirliğiyle tamamlanan bu projenin tutarı işgücüyle birlikte 43 bin Türk lirasıdır. Bunun 19 bini, devlet tarafından karşılanmıştır. Geri kalan, köylünün katkısıdır.

Köye dışardan gelenlerin kolayca görebileceği yükseklikteki deponun üstünde sürekli olarak dalgalanan bayrak, başarı sembolü olarak bu su deposundan sonra köyde ileride başarılanacak öteki toplu işleri müjdelemektedir.

Not : A.Ü, S.B.F. Yayın Yönetmeliğinde öngörülen belli uzunluğu aştığından yazı ikiye bölünmüştür. İkinci yarısı, gelecek sayıda yayınlanacaktır.